

47. Brat Albert. Płaskorzeźba art. Ludwika Pugeta na fasadzie Zakładu przy ul. Zielnej w Krakowie.

VI. ZAŁĄCZNIKI

(Nieznane dokumenty i wzmianki o Bracie Albercie)

1. Magistrat m. Krakowa do Brata Alberta.

Oryg. w Arch. Magistratu

L. 13447

Kraków, 12 marca 1894

Do Brata Alberta III zakonu św. Franciszka.

Oдноśnie do protokolarnego oświadczenia Brata Alberta z 7 i 8 marca br. tudzież na zasadzie uchwały ad hoc komisji z dn. 7 marca br. poruczam Bratu zarząd gospodarczy Miejskiego Zakładu Kalek pod wezwaniem św. Anny w Ogrodzie Angielskim, a to prowizorycznie na czas od 1 kwietnia do 31 grudnia 1894 z tym zastrzeżeniem, że obu stronom służyć będzie każdego czasu prawo wcześniejszego zerwania tego stosunku służbowego za poprzednim 60-dniowym wypowiedzeniem.

Zarząd ten w myśl wspomnianego wyżej protokolarnego oświadczenia Brata z 7 marca br. sprawować ma przeznaczona do tego przez Brata Siostra III Zakonu św. Franciszka ze zgromadzenia posługujących ubogim jako przełożona wraz z przydanymi jej do pomocy trzema siostrami tego zgromadzenia, przy ścisłym zastosowaniu się do udzielonej już Bratu w krótkiej drodze instrukcji z d. 1 grudnia 1875 do L: 29177 ex 1875 dla gospodyni Zakładu Kalek wydanej i normy żywienia dla zakładu przepisanej. Zawiadamiając o tym Brata Alberta oznajmiam, że do wypłacania liwerantom należności za dostarczane dla zakładu artykuły tudzież do bezpośredniego nadzoru nad zakładem wydelegowany jest urzędnik Magistratu p. Władysław Grodyński, który Siostronom wszelkich do sprawowania zarządu ewentualnie potrzebnych wskazówek udzieli i do którego też Siostra przełożona w potrzebach zakładu bezpośrednio zwracać się winna.

Za sprawowanie powyższych obowiązków zapewniam Siostronom na czas zarządzania zakładem bezpłatne mieszkanie w zakładzie, wikt według normy dla kalek na strawie szpitalnej w zakładzie pozostających przepisanej, opał i światło tudzież na odzież i na koszta zapłaty służby zakładowej kwotę 33 zł 33 ct. (w stosunku do kwoty rocznej 400 zł obliczoną) miesięcznie z dołu na ręce Siostry przełożonej przez p. Grodyńskiego za kwitami bez stempla ze stałej

zaliczki w kwocie 500 zł na dom kalek temuż przyznanej wypłacać się mającej.

Ilość i jakość służby w zakładzie używać się mającej pozostawia się swobodnemu uznaniu Siostry przełożonej z zastrzeżeniem jednak, że ilość służby nie może wynosić więcej niż 3 osoby i że wszelkie wydatki na zapłatę służby Siostry z kwoty 33 zł 33 ct miesięcznie wypłacać im się mającej bez regresu do Gminy m. Krakowa pokrywać będą.

Służba przez Siostrę przełożoną do zakładu przyjęta otrzymywać będzie na koszt gminy strawę dotąd służbie tego zakładu udzielaną.

Na drobne potrzeby gospodarcze w myśl § 12 instrukcji dla gospodyni Zakładu Kalek przez tę gospodynię zakupywać się mające potrzebną zaliczką wypłacać będzie za wyrachowaniem się Siostrze przełożonej p. Władysław Grodyński ze swej stałej zaliczki.

Oddania zarządu zakładu tudzież inwentarza zakładowego Siostrze przełożonej, która za całość inwentarza i stosowanie się do powołanej wyżej instrukcji dla gospodyni zakładu wobec gminy odpowiedzialną będzie, dokona p. Władysław Grodyński w dniu 1 kwietnia br. o godzinie 10 rano, wobec czego wzywam Siostrę Teresę¹ przez Brata Alberta w myśl jego protokolarnego oświadczenia z d. 7 marca br. na razie na przełożoną sióstr zarząd zakładu sprawować mających wyznaczoną, aby się w oznaczonym wyżej czasie w Zakładzie Kalek znajdowała.

O ewentualnej zmianie w osobie Siostry przełożonej zechce Brat Albert w myśl jego zobowiązania się Magistrat każdorazowo zawiadamiać.

Friedlein²

2. Kard. Dunajewski do Władysława Zamoyskiego (bilecik)

Oryg. Bibl. Kór. PAN. Zam. 181.

Jaśnie Wielmożny Hrabia
Władysław Zamoyski w Zakopanem
Księżę Biskup Krakowski

Oddawcę Brata Alberta polecam usilnie Panu Hrabiemu — u nas w Krakowie wiele dobrego robi. Błogosławieństwo Boże w Wami.

† A. Kard. Dunajewski

¹ S. Orłóć.

² Józef Friedlein (1831—1917), księgarz krakowski, bibliofil, prezydent m. Krakowa w latach 1893—1904.

3. Z listu Jadwigi Zamoyskiej do córki Marii

Oryg. Bibl. Kór. PAN. Zam. 38.

[Zakopane], 29 stycznia 1898

Bracia Brata Alberta już tu zjechali, to jest szczęściu ich. Na wiosnę będą budowali sobie dom na Kalatówkach, tymczasem mieszkają w domu p-i Stablewskiej, a tu dochodzą do roboty. I pracuje przy chlewach jako cieśla; dwóch trzewiki szyją, dwóch naprawiają kotły i konewki lutują; rynny robią itp. Wnet nam się wyda, że jesteśmy w Asyżu, bo się precz krzątają po podwórzu w habitach.

4. Pismo Biskupa Ignacego Łobosa³ do Magistratu m. Tarnowa

Odpis w ASA.

L. 4799

Tarnów, 13 listopada 1899

Odezwa

Załączone pismo Brata Alberta Przełożonego Zgromadzenia III Zakonu Św. Franciszka usługujących ubogim przedkłada Ordynariat biskupi z tym ze swej strony oświadczeniem, że nie tylko nie sprzeciwia się przyjęciu Zgromadzenia tego do diecezji, ale owszem, dziękuje Bogu za szczęśliwie powziętą myśl sprowadzenia tego tak zasłużonego na polu socjalnej pracy Zgromadzenia do miasta naszego i uprasza najuprzejmiej: Świętny Magistrat raczy odpowiedni wniosek ze swej strony uczynić Reprezentacji miejskiej, celem wezwania Brata Alberta, aby od dawna upragniony w Tarnowie Dom Przytulku i Pracy urządzić i do użytku ubogich, dachu i pożywienia pozbawionych braci naszych otworzyć zechciał. Otwarcie tego domu Przytulku i Pracy najlepiej podziękuje miasto Bogu za Jego dobrodziejstwa otrzymane w wieku XIX i najlepiej zaskarbi sobie łaskę Opatrzności w zbliżającym się wieku XX.

Z Ordynariatu Biskupiego

(—) X. Ignacy Łobos Bp

5. Władysław Zamoyski do Brata Alberta

Oryg. w ASA

Paryż — 6. Quai d'Orléans 29 czerwca 1914

Czcigodny Bracie,

Rada Instytucji Czcii i Chleba na posiedzeniu z dnia 28 czerwca

³ Ignacy Łobos (1827—1900), biskup sufragan przemyski (1882—1886), potem ordynariusz tarnowski (1886—1900), członek Sejmu Galicyjskiego, asystent Tronu Papieskiego.

1914, w Paryżu uchwaliła jednogłośnie w uznaniu niespożytych Czcigodnego Brata zasług w służbie społeczeństwa naszego przyznać mu pensję dożywotnią 250 franków rocznie, jako zbyt skromny niestety dowód głębokiej czci i gorącej wdzięczności, jakie mu się od Ojczyzny należą.

Załączam dla Czcigodnego i bardzo Kochanego Brata wyrazy głębokiego poważania i zostaję jego serdecznie przywiązanym sługą.

(—) W. Zamoyski

6. **Prezydent miasta Krakowa Juliusz Leo do Albertynów i Albertynek z okazji zgonu ich Założyciela**

Oryg. w ASA

Prezydent Miasta Krakowa

L. VI a 2828

Kraków, dnia 27 grudnia 1916

Do

Zgromadzenia Braci i Sióstr III Zakonu Św. Franciszka posługujących ubogim, do rąk Wielebnego Brata Piotra, Przełożonego miejscowego

w Krakowie

Dz. VIII ulica Krakowska L. 43.

W dniu 25. b. m. zakończył życie ś. p. Brat Albert, Założyciel i Starszy Zgromadzenia.

Gmina m. Krakowa zawsze cenila jego niestrudzone, pełne miłości bliźniego a z zaparciem się siebie działanie na polu dobroczynności, jako też żywo odczuwała jego ofiarność oraz wybitne współdziałanie, ilekroć chodziło o przyjsie Gminie z pomocą w organizowaniu opieki nad najuboższymi.

Nieublagana śmierć, zabierając go Zgromadzeniu, dotknęła boleśnie także i Gminę m. Krakowa, przywodząc jej żywo na pamięć, ile z jego ubytkiem traci.

Dając wyraz uznania dla nieocenionych zalet Zmarłego, oraz żalu z powodu jego niepowetowanej straty, składam Zgromadzeniu imieniem Gminy i własnym wyrazy głębokiego współczucia.

Prezydent miasta:

(—) Leo

7. **Posiedzenie Magistratu m. Krakowa ku uczczeniu śp. Brata Alberta**

Oryg. Arch. Zarządu Miejskiego w Krakowie.

Magistrat stołkról.

m. Krakowa, Wydział VI a

Kraków, 27 grudnia 1916

L. 2828. VI a.

Jego Ekscelencja Pan Prezydent miasta polecił z powodu zaszczytnej w dniu 25 grudnia br. śmierci śp. Brata Alberta (Adama Chmielowskiego) Starszego Zgromadzenia Braci Tercjarzy i Sióstr Tercjarek III Zakonu Św. Franciszka, posługujących ubogim:

- a) wygotować zaproszenie do członków Sekcji dobr. Rady m. o wzięcie udziału w pogrzebie.
- b) Przygotować pismo z wyrażeniem współczucia do Zgromadzenia Braci Tercjarzy na ręce przełożonego miejscowego Brata Piotra.
- c) przygotować szczegóły z życia zmarłego, jako materiał do wspomnienia pośmiertnego na jutrzejsze posiedzenie Rady.

(—) Banaś

8. **Przemówienie⁴ Prezydenta m. Krakowa Juliusza Lea na posiedzeniu Rady Miejskiej 28 grudnia 1916**

Oryg. w Arch. Zarządu Miejskiego m. Krakowa.

Śp. Brat Albert (Adam Chmielowski) urodził się w r. 1846 w Warszawie.

Powstanie narodowe w r. 1863 zastało go uczniem w szkole kadeckiej w Petersburgu, gdzie odznaczał się nadzwyczajnymi zdolnościami, które zwróciły na niego uwagę przełożonych.

Wstąpiwszy w szeregi powstańcze brał udział w kilku potyczkach stoczonych w okolicy gór Świętokrzyskich. Ciężko ranny w nogę dostał się do szpitala w Staszowie, który następnie zajęli Moskale. Po względnym wyleczeniu przyjaciele ułatwili mu wyjazd za granicę. Poświęcił się sztuce malarskiej kształcąc się najpierw w Paryżu a później w Monachium. Jako artysta-malarz zjednał sobie wybitne znaczenie. Przypadek zdarzył, że modelując w Krakowie pewnego nędzarza z wrodzonej dobroci serca zainteresował się jego losem. To zainteresowanie zaprowadziło zmarłego do ogrzewalni miejskiej dla ubogich dawnej kankusarni przy ul. Pie-

⁴ Drukujemy je bez zmian. Zawiera ono szereg błędnych informacji biograficznych.

karskiej, gdzie miał sposobność poznać życie setek nędzarzy podobnych do jego modelu. Chęć zaopiekowania się tymi wydziedziczonymi i gorąca miłość bliźniego skłoniły go do porzucenia kariery artystycznej i całkowitego oddania się na usługi najuboższych. W dniu 1. 11. 1888 r. zawarł Brat Albert z gminą m. Krakowa układ, na podstawie którego urządził w budynkach gminnych M. Schronisko dla bezdomnych z 2 oddziałami, oddziałem dla mężczyzn w domu pod l. 47 przy ul. Krakowskiej i oddziałem dla kobiet w zburzonym przed kilkunastu laty domu (obecnie ogród XX. Paulinów) przy ul. Piekarskiej.

W obydwu powyższych domach założył Brat Albert jednocześnie Zgromadzenie Braci Terejarzy i Sióstr Terejarek jako domy macierzyste z nowicjatami dla przygotowania do posług dla ubogich nowowstępujących.

W Schronisku dla bezdomnych założył Brat Albert różne warsztaty przemysłu domowego np. wyrób mebli giętych, z jednej strony dla dostarczenia bezdomnym pracy, z drugiej zaś dla pozyskania źródła dochodu dla utrzymania bezdomnych, gdyż wedle układu gmina m. Krakowa tylko w stosunku drobnej kwocie (4800 k) zobowiązała się przyczynić do utrzymania Schroniska.

Z biegiem czasu pomieszczone bywały w Schronisku i różnego rodzaju kaleki do pracy niezdolne tak mężczyźni jak i kobiety. Nadto utrzymywał Brat Starszy w Schronisku oddział bezdomnych dzieci.

Gmina oddała wogóle na podstawie układów z Bratem Albertem w zarząd Braci lub Sióstr Albertanek następujące M. Zakłady humanitarne:

- 1) W 1894 r. M. Dom kalek i nieuleczalnych
- 2) w 1912 r. M. Zakład wychowawczy dla bezdomnych chłopców pod wezw. Św. Antoniego w Dz. XII.
- 3) w 1916 r. M. Zakład wychowawczy dla bezdomnych dziewcząt pod wezw. Św. Elżbiety ul. Krakowska l. 47.
- 4) w 1916 r. M. Złóbek pod wezw. Św. Józefa przy ulicy Podzamecze l. 5.

Zarząd tych wszystkich zakładów prowadzony jest wzorowo, jak się o tym niejednokrotnie mogli przekonać p. p. Radey m. Próż prowadzenia tych stałych zarządów przychodził Brat Albert gminie z pomocą w każdej innej stałej czy czasowej potrzebie, gdzie chodziło o złagodzenie nędzy najuboższych, urządził w nim ogrzewalnie, opiekował się ewakuowanymi, a Siostry Terejarki pod jego zarządem opiekowały się gminnymi szpitalami epidemicznymi, domem izolacyjnym itp. oraz mają objąć zarząd gminnych zakładów sanitarnych w Prądniku Białym.

Na wzór M. Schroniska dla bezdomnych w Krakowie pozakładał Brat Albert w czasie od r. 1889 do chwili obecnej także i w in-

nych gminach i przy ich pomocy Schroniska dla bezdomnych a mianowicie we Lwowie, w Tarnowie, w Zakopanem, w Stanisławowie, w Sokalu, Jarosławiu, w Przemyśle i w Kielcach.

9. Nekrolog drukowany przez obydwie rodziny duchowne

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.

BRAT ALBERT

Założyciel Zgromadzeń Braci i Sióstr III-go Zakonu Św. Franciszka posługujących ubogim, przeżywszy lat 70, opatrzony Św. Sakramentami, zasnął w Panu dnia 25 grudnia 1916 roku.

Wyprowadzenie zwłok z domu przy ul. Krakowskiej l. 43 do kościoła Bożego Ciała nastąpi w czwartek, dnia 28 grudnia o godz. 8 rano, skąd po odprawionym nabożeństwie odbędzie się ekspozycja na cmentarz krakowski.

Osieroceni Bracia i Siostry
proszą o modlitwę za duszę Swego Założyciela.

10.

List kondolencyjny Ks. Biskupa Władysława Bandurskiego⁵

Oryg. w ASA.

Wiedeń V, Gartengasse 6, 3 stycznia 1917

J. M. J.

Czcigodni w Chrystusie Bracia i Siostry!

Biorąc udział w waszej żałobie z powodu śmierci śp. Brata Alberta, Założyciela Zgromadzeń Braci i Sióstr Św. Franciszka posługujących ubogim i najbardziej opuszczonym, przesyłam wam wyrazy głębokiego współczucia.

Służył wielkiemu dziełu maluczkich, na wzór Św. Franciszka Serafickiego i wam je testamentem w spuściźnie zostawił.

Duch tego szlachetnego i świętobliwego Męża kierować będzie

⁵ Władysław Bandurski (1865—1932), biskup sufragan lwowski (1906—1915), po wybuchu pierwszej wojny światowej wyjechał do Wiednia, gdzie opiekował się wychodźstwem polskim. Po zajęciu Wilna przez gen. Żeligowskiego, Bandurski został naczelnym kapelanem sił zbrojnych Litwy Środkowej i zamieszkał na stałe w Wilnie. Jest autorem szeregu prac z zakresu hagiografii i kaznodziejstwa. Zmarł w Wilnie, pochowany w krypcie katedry.

z krainy szczęścia swym ulubionym dziełem i towarzyszyć będzie
trudom i pracom waszym, podjętym z miłości Boga i bliźnich.

Mszę św. odprawiłem za drogą nam duszę i proszę Pana Boga,
byście w Królestwie Polskim znaleźli jak najrychlej odpowiednie
pole do owocnej pracy.

Bóg z wami!

Z serca błogosławię Braci i Siostry w Chr. oddany

† Władysław Bandurski
biskup

48. Głowa Brata Alberta. Plaskorzeźba Karola Hukana na
fasadzie domu w Krakowie przy ul. Krakowskiej.

49. Tablica pamiątkowa ku czci o. Rafała Kalinowskiego i Brata Alberta na fasadzie kościoła OO. Karmelitów Bosych w Krakowie.

INDEKS OSÓB

(W niniejszym wykazie pominięto nazwisko Adama Chmielowskiego — Brata Alberta)

- Ablewicz Jerzy bp, 135
 Dell'Acqua A., 5, 6
 Adam Franz, 29, 30, 42, 46, 49
 Albert Barbolano bl., 122
 Alfons Liguori św., 190
 Alkamen, 159
 Angelico fra — Anioł Michał, 47, 51
 161
 Antoni z Padwy św., 104
 Apelles, 159
 Arciszewski Franciszek ks. C. M., 101
 Armółowicz, 166
 Augustin Melania (Paulina), albertynka, 124
- Badeni, 166
 Banaś Piotr, 95, 103, 113
 Bandurska Maria, albertynka, 72, 106,
 109
 Bandurski Władysław bp, 215—216
 Bardasz Ferdynand, 152
 Basaraba Cecylia (Anastazja), albertynka, 88
 Baudiss Wojciech o. T. J., 14
 Baunscheidt Karl, 135
 Benedykt XIII, 199, 200
 Benedyktowicz Ludomir Ludwik, 13
 Bernard św., 185
 Bernard od Matki Bożej k. b., 177
 Bernardyn Realino św., 103
 Bernardyn z Sieny św., 103
 Bieda Pelagia (Wiktoria), albertynka,
 140
 Bielak Anna, albertynka, 77
 Biskupscy, 64
 Blanc Karol, 158, 159
 Bochenkowa, 15
 Borczuk Antoni (Jan), albertyn, 130
 Bonawentura św., 200
 Borgiasz Franciszek św. 14
 Bosse Abraham, 25, 28
 Böcklin Arnold, 27, 28
 Böhm Seweryn, 10, 65, 66
 Brandowska, 72, 73
- Brandstaetter Roman, 52
 Brandt Józef, 10, 33, 36, 42, 44, 56
 Braniczka hr. Konstantowa, 166
 Braun Kasper, 37
 Broczkowska Jadwiga, 11
 Bueniewicz Marian (Onufry), albertyn,
 80, 102, 104
 Bukowska Józefa (Maria), albertynka,
 106
 Buras Elżbieta, albertynka, 77
 Bürger, 27
- Car, 134
 Chelmiński Antoni (Wincenty), albertyn, 83
 Chelmoński Józef, 10, 13, 36, 56, 57—
 59, 60
 Chmieleński Zygmunt, 20
 Chmielowska z Borzysławskich Józefa,
 12, 40
 Chmielowska z Kłopotowskich Maria,
 10, 66—68
 Chmielowski Marian, 49, 63, 67
 Chmielowski Stanisław, 14, 63, 66
 Chmielowski Wojciech, 12
 Chojecka z Siemieńskich Klementyna,
 22, 54
 Chojecki Stanisław, 32, 34, 38, 55, 56
 Chojnacki Bonawentura (Adam), albertyn, 98
 Cichoń Bonawentura (Katarzyna), albertynka, 75, 126
 Cornelius Piotr, 22, 31, 32
 Courbet Gustaw, 30
 Cycero, 159
 Czachórski Władysław, 36
 Czarniecki Stefan, 33
 Czech dr, 131
 Czechowicz Konstanty bp, 113
 Czopor Mateusz ks., 102
 Czuryło Hiacynta, albertynka, 77
- Dadlez Julian, 97
 Dadlezowa z Świętkiewiczów Paulina,
 97

47. Brat Albert. Plaskorzeźba art. Ludwika Pugeta na fasadzie Zakładu przy ul. Zielnej w Krakowie.

VI. ZAŁĄCZNIKI

(Nieznane dokumenty i wzmianki o Bracie Albercie)

1. Magistrat m. Krakowa do Brata Alberta.

Oryg. w Arch. Magistratu

L. 13447

Kraków, 12 marca 1894

Do Brata Alberta III zakonu św. Franciszka.

Odnosnie do protokolarnego oświadczenia Brata Alberta z 7 i 8 marca br. tudzież na zasadzie uchwały ad hoc komisji z dn. 7 marca br. poruczam Bratu zarząd gospodarczy Miejskiego Zakładu Kalek pod wezwaniem św. Anny w Ogrodzie Angielskim, a to pro wizorycznie na czas od 1 kwietnia do 31 grudnia 1894 z tym za strzeżeniem, że obu stronom służyć będzie każdego czasu prawo wcześniejszego zerwania tego stosunku służbowego za poprzednim 60-dniowym wypowiedzeniem.

Zarząd ten w myśl wspomnianego wyżej protokolarnego oświadczenia Brata z 7 marca br. sprawować ma przeznaczona do tego przez Brata Siostra III Zakonu św. Franciszka ze zgromadzenia posługujących ubogim jako przełożona wraz z przydanymi jej do pomocy trzema siostrami tego zgromadzenia, przy ścisłym zastosowaniu się do udzielonej już Bratu w krótkiej drodze instrukcji z d. 1 grudnia 1875 do L: 29177 ex 1875 dla gospodyni Zakładu Kalek wydanej i normy żywienia dla zakładu przepisanej. Zawiadamiając o tym Brata Alberta oznajmiam, że do wypłacania liwe rantom należności za dostarczane dla zakładu artykuły tudzież do bezpośredniego nadzoru nad zakładem wydelegowany jest urzędnik Magistratu p. Władysław Grodyński, który Siostram wszelkich do sprawowania zarządu ewentualnie potrzebnych wskazówek udzieli i do którego też Siostra przełożona w potrzebach zakładu bezpośrednio zwracać się winna.

Za sprawowanie powyższych obowiązków zapewniam Siostram na czas zarządzania zakładem bezpłatne mieszkanie w zakładzie, wikt według normy dla kalek na strawie szpitalnej w zakładzie pozostających przepisanej, opał i światło tudzież na odzież i na kosztą zapłaty służby zakładowej kwotę 33 zł 33 ct. (w stosunku do kwoty rocznej 400 zł obliczoną) miesięcznie z dołu na ręce Siostry przełożonej przez p. Grodyńskiego za kwitami bez stempla ze stałej

zaliczki w kwocie 500 zł na dom kalek temuż przyznanej wypłacać się mającej.

Ilość i jakość służby w zakładzie używać się mającej pozostawia się swobodnemu uznaniu Siostry przełożonej z zastrzeżeniem jednak, że ilość służby nie może wynosić więcej niż 3 osoby i że wszelkie wydatki na zapłatę służby Siostry z kwoty 33 zł 33 ct miesięcznie wypłacać im się mającej bez regresu do Gminy m. Krakowa pokrywać będą.

Służba przez Siostrę przełożoną do zakładu przyjęta otrzymywać będzie na koszt gminy strawę dotąd służbie tego zakładu udzielaną.

Na drobne potrzeby gospodarcze w myśl § 12 instrukcji dla gospodyni Zakładu Kalek przez tę gospodynię zakupywać się mające potrzebną zaliczką wypłacać będzie za wyrachowaniem się Siostrze przełożonej p. Władysław Grodyński ze swej stałej zaliczki.

Oddania zarządu zakładu tudzież inwentarza zakładowego Siostrze przełożonej, która za całość inwentarza i stosowanie się do powołanej wyżej instrukcji dla gospodyni zakładu wobec gminy odpowiedzialną będzie, dokona p. Władysław Grodyński w dniu 1 kwietnia br. o godzinie 10 rano, wobec czego wzywam Siostrę Teresę¹ przez Brata Alberta w myśl jego protokolarnego oświadczenia z d. 7 marca br. na razie na przełożoną sióstr zarząd zakładu sprawować mających wyznaczoną, aby się w oznaczonym wyżej czasie w Zakładzie Kalek znajdowała.

O ewentualnej zmianie w osobie Siostry przełożonej zechce Brat Albert w myśl jego zobowiązania się Magistrat każdorazowo zawiadamiać.

Friedlein²

2. Kard. Dunajewski do Władysława Zamoyskiego (bilecik)

Oryg. Bibl. Kón. PAN. Zam. 181.

Jaśnie Wielmożny Hrabia
Władysław Zamoyski w Zakopanem

Książe Biskup Krakowski

Oddawcę Brata Alberta polecam usilnie Panu Hrabie — u nas w Krakowie wiele dobrego robi. Błogosławieństwo Boże w Wami.

† A. Kard. Dunajewski

¹ S. Orłok.

² Józef Friedlein (1831—1917), księgarz krakowski, bibliofil, prezydent m. Krakowa w latach 1893—1904.

3. Z listu Jadwigi Zamoyskiej do córki Marii

Oryg. Bibl. Kón. PAN. Zam. 38.

[Zakopane], 29 stycznia 1898

Bracia Brata Alberta już tu zjechali, to jest szczęściu ich. Na wiosnę będą budowali sobie dom na Kalatówkach, tymczasem mieszkają w domu p-i Stablewskiej, a tu dochodzą do roboty. I pracuje przy chlewach jako cieśla; dwóch trzewiki szyją, dwóch naprawiają kotły i konewki lutują; rynny robią itp. Wnet nam się wyda, że jesteśmy w Asyżu, bo się precz krzątają po podwórzu w habitach.

4. Pismo Biskupa Ignacego Łobosa³ do Magistratu m. Tarnowa

Odpis w ASA.

L. 4799

Tarnów, 13 listopada 1899

Odezwa

Załączone pismo Brata Alberta Przełożonego Zgromadzenia III Zakonu Św. Franciszka usługujących ubogim przedkłada Ordynariat biskupi z tym ze swej strony oświadczeniem, że nie tylko nie sprzeciwia się przyjęciu Zgromadzenia tego do diecezji, ale owszem, dziękuje Bogu za szczęśliwie powziętą myśl sprowadzenia tego tak zasłużonego na polu socjalnej pracy Zgromadzenia do miasta naszego i uprasza najuprzejmiej: Świętny Magistrat raczy odpowiedni wniosek ze swej strony uczynić Reprezentacji miejskiej, celem wezwania Brata Alberta, aby od dawna upragniony w Tarnowie Dom Przytulku i Pracy urządzić i do użytku ubogich, dachu i pożywienia pozbawionych braci naszych otworzyć zechciał. Otwarcie tego domu Przytulku i Pracy najlepiej podziękuje miasto Bogu za Jego dobrodziejstwa otrzymane w wieku XIX i najlepiej zaskarbi sobie łaskę Opatrzności w zbliżającym się wieku XX.

Z Ordynariatu Biskupiego

(—) X. Ignacy Łobos Bp

5. Władysław Zamoyski do Brata Alberta

Oryg. w ASA

Paryż — 6. Quai d'Orléans 29 czerwca 1914

Czeigodny Bracie.

Rada Instytucji Czei i Chleba na posiedzeniu z dnia 28 czerwca

³ Ignacy Łobos (1827—1900), biskup sufragan przemyski (1882—1886), potem ordynariusz tarnowski (1886—1900), członek Sejmu Galicyjskiego, asystent Tronu Papieskiego.

1914, w Paryżu uchwaliła jednogłośnie w uznaniu niespożytych Czcigodnego Brata zasług w służbie społeczeństwa naszego przyznać mu pensję dożywotnią 250 franków rocznie, jako zbyt skromny niestety dowód głębokiej czci i gorącej wdzięczności, jakie mu się od Ojczyzny należą.

Załączam dla Czcigodnego i bardzo Kochanego Brata wyrazy głębokiego poważania i zostaję jego serdecznie przywiązanym sługą.

(—) W. Zamoyski

6. **Prezydent miasta Krakowa Juliusz Leo do Albertynów i Albertynek z okazji zgonu ich Założyciela**

Oryg. w ASA

Prezydent Miasta Krakowa

L. VI. a 2828

Kraków, dnia 27 grudnia 1916

Do

Zgromadzenia Braci i Sióstr III Zakonu Św. Franciszka posługujących ubogim, do rąk Wielebnego Brata Piotra, Przełożonego miejscowego

w Krakowie
Dz. VIII ulica Krakowska L. 43.

W dniu 25. b. m. zakończył życie ś. p. Brat Albert, Założyciel i Starszy Zgromadzenia.

Gmina m. Krakowa zawsze cenila jego niestrudzone, pełne miłości bliźniego a z zaparciem się siebie działanie na polu dobroczynności, jako też żywo odczuwała jego ofiarność oraz wybitne współdziałanie, ilekroć chodziło o przyjęcie Gminie z pomocą w organizowaniu opieki nad najuboższymi.

Nieublagana śmierć, zabierając go Zgromadzeniu, dotknęła boleśnie także i Gminę m. Krakowa, przywodząc jej żywo na pamięć, ile z jego ubytkiem traci.

Dając wyraz uznania dla nieocenionych zalet Zmarłego, oraz żalu z powodu jego niepowetowanej straty, składam Zgromadzeniu imieniem Gminy i własnym wyrazy głębokiego współczucia.

Prezydent miasta:

(—) Leo

7. **Posiedzenie Magistratu m. Krakowa ku uczczeniu śp. Brata Alberta**

Oryg. Arch. Zarządu Miejskiego w Krakowie.

Magistrat stol.król.

m. Krakowa, Wydział VI a

Kraków, 27 grudnia 1916

L. 2828. VI a.

Jego Ekscelencja Pan Prezydent miasta polecił z powodu zaślepy w dniu 25 grudnia br. śmierci śp. Brata Alberta (Adama Chmielowskiego) Starszego Zgromadzenia Braci Terejarzy i Sióstr Tercjarek III Zakonu Św. Franciszka, posługujących ubogim:

- wygotować zaproszenie do członków Sekcji dobr. Rady m. o wzięcie udziału w pogrzebie.
- Przygotować pismo z wyrażeniem współczucia do Zgromadzenia Braci Terejarzy na ręce przełożonego miejscowego Brata Piotra.
- przygotować szczegóły z życia zmarłego, jako materiał do wspomnienia pośmiertnego na jutrzejsze posiedzenie Rady.

(—) Banaś

8. **Przemówienie⁴ Prezydenta m. Krakowa Juliusza Lea na posiedzeniu Rady Miejskiej 28 grudnia 1916**

Oryg. w Arch. Zarządu Miejskiego m. Krakowa.

Śp. Brat Albert (Adam Chmielowski) urodził się w r. 1846 w Warszawie.

Powstanie narodowe w r. 1863 zastało go uczniem w szkole kadeckiej w Petersburgu, gdzie odznaczał się nadzwyczajnymi zdolnościami, które zwróciły na niego uwagę przełożonych.

Wstąpiwszy w szeregi powstańcze brał udział w kilku potyczkach stoczonych w okolicy gór Świętokrzyskich. Ciężko ranny w nogę dostał się do szpitala w Staszowie, który następnie zajęli Moskale. Po względnym wyleczeniu przyjaciele ułatwili mu wyjazd za granicę. Poświęcił się sztuce malarskiej kształcąc się najpierw w Paryżu a później w Monachium. Jako artysta-malarz zjednał sobie wybitne znaczenie. Przypadek zdarzył, że modelując w Krakowie pewnego nędzarza z wrodzonej dobroci serca zainteresował się jego losem. To zainteresowanie zaprowadziło zmarłego do ogrzewalni miejskiej dla ubogich dawnej kankusarni przy ul. Pie-

⁴ Drukujemy je bez zmian. Zawiera ono szereg błędnych informacji biograficznych.

karskiej, gdzie miał sposobność poznać życie setek nędzarzy podobnych do jego modelu. Chęć zaopiekowania się tymi wydziedziczonymi i gorąca miłość bliźniego skłoniły go do porzucenia kariery artystycznej i całkowitego oddania się na usługi najuboższych. W dniu 1. 11. 1888 r. zawarł Brat Albert z gminą m. Krakowa układ, na podstawie którego urządził w budynkach gminnych M. Schronisko dla bezdomnych z 2 oddziałami, oddziałem dla mężczyzn w domu pod l. 47 przy ul. Krakowskiej i oddziałem dla kobiet w zburzonym przed kilkunastu laty domu (obecnie ogród XX. Paulinów) przy ul. Piekarskiej.

W obydwu powyższych domach założył Brat Albert jednocześnie Zgromadzenie Braci Terejarzy i Sióstr Tercjarek jako domy macierzyste z nowicjatami dla przygotowania do posług dla ubogich nowowstępujących.

W Schronisku dla bezdomnych założył Brat Albert różne warsztaty przemysłu domowego np. wyrób mebli giętych, z jednej strony dla dostarczenia bezdomnym pracy, z drugiej zaś dla pozyskania źródła dochodu dla utrzymania bezdomnych, gdyż wedle układu gmina m. Krakowa tylko w stosunku drobnej kwocie (4800 k) zobowiązała się przyczynić do utrzymania Schroniska.

Z biegiem czasu pomieszczone bywały w Schronisku i różnego rodzaju kaleki do pracy niezdolne tak mężczyźni jak i kobiety. Nadto utrzymywał Brat Starszy w Schronisku oddział bezdomnych dzieci.

Gmina oddała wogóle na podstawie układów z Bratem Albertem w zarząd Braci lub Sióstr Albertanek następujące M. Zakłady humanitarne:

- 1) W 1894 r. M. Dom kalek i nieuleczalnych
- 2) w 1912 r. M. Zakład wychowawczy dla bezdomnych chłopców pod wezw. Św. Antoniego w Dz. XII.
- 3) w 1916 r. M. Zakład wychowawczy dla bezdomnych dziewcząt pod wezw. Św. Elżbiety ul. Krakowska l. 47.
- 4) w 1916 r. M. Złódek pod wezw. Św. Józefa przy ulicy Podzameczu l. 5.

Zarząd tych wszystkich zakładów prowadzony jest wzorowo, jak się o tym niejednokrotnie mogli przekonać p. p. Radey m. Przez prowadzenia tych stałych zarządów przychodził Brat Albert gminie z pomocą w każdej innej stałej czy czasowej potrzebie, gdzie chodziło o złagodzenie nędzy najuboższych, urządził w zimie ogrzewalnie, opiekował się ewakuowanymi, a Siostry Tercjarki pod jego zarządem opiekowały się gminnymi szpitalami epidemicznymi, domem izolacyjnym itp. oraz mają objąć zarząd gminnych zakładów sanitarnych w Prądniku Białym.

Na wzór M. Schroniska dla bezdomnych w Krakowie pozakładał Brat Albert w czasie od r. 1889 do chwili obecnej także i w in-

nych gminach i przy ich pomocy Schroniska dla bezdomnych a mianowicie we Lwowie, w Tarnowie, w Zakopanem, w Stanisławowie, w Sokalu, Jarosławiu, w Przemyślu i w Kielecach.

9. Nekrolog drukowany przez obydwie rodziny duchowne

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.

BRAT ALBERT

Założyciel Zgromadzeń Braci i Sióstr III-go Zakonu Św. Franciszka posługujących ubogim, przeżywszy lat 70, opatrzony Św. Sakramentami, zasnął w Panu dnia 25 grudnia 1916 roku.

Wyprawdzenie zwłok z domu przy ul. Krakowskiej l. 43 do kościoła Bożego Ciała nastąpi w czwartek, dnia 28 grudnia o godz. 8 rano, skąd po odprawionym nabożeństwie odbędzie się ekspozycja na cmentarz krakowski.

Osieroceni Bracia i Siostry
proszą o modlitwę za duszę Śwego Założyciela.

10.

List kondolencyjny Ks. Biskupa Władysława Bandurskiego⁵

Oryg. w ASA.

Wiedeń V, Gartengasse 6, 3 stycznia 1917

J. M. J.

Czcigodni w Chrystusie Bracia i Siostry!

Biorąc udział w waszej żałobie z powodu śmierci śp. Brata Alberta, Założyciela Zgromadzeń Braci i Sióstr Św. Franciszka posługujących ubogim i najbardziej opuszczonym, przesyłam wam wyrazy głębokiego współczucia.

Służył wielkiemu dziełu maluczkich, na wzór Św. Franciszka Serafickiego i wam je testamentem w spuściźnie zostawił.

Duch tego szlachetnego i świętobliwego Męża kierować będzie

⁵ Władysław Bandurski (1865—1932), biskup sufragan lwowski (1906—1915), po wybuchu pierwszej wojny światowej wyjechał do Wiednia, gdzie opiekował się wychodźstwem polskim. Po zajęciu Wilna przez gen. Żeligowskiego, Bandurski został naczelnym kapłanem sił zbrojnych Litwy Środkowej i zamieszkał na stałe w Wilnie. Jest autorem szeregu prac z zakresu hagiografii i kaznodziejstwa. Zmarł w Wilnie, pochowany w krypcie katedry.

z krainy szczęścia swym ulubionym dziełem i towarzyszyć będzie
trudom i pracom waszym, podjętym z miłości Boga i bliźnich.

Mszę św. odprawiłem za drogą nam duszę i proszę Pana Boga,
byście w Królestwie Polskim znaleźli jak najrychlej odpowiednie
pole do owocnej pracy.

Bóg z wami!

Z serca błogosławię Braci i Siostry w Chr. oddany

† Władysław Bandurski
biskup

48. Głowa Brata Alberta. Plaskorzeźba Karola Hukana na
fasadzie domu w Krakowie przy ul. Krakowskiej.

49. Tablica pamiątkowa ku czci o. Rafała Kalinowskiego i Brata Alberta na fasadzie kościoła OO. Karmelitów Bosych w Krakowie.

INDEKS OSÓB

(W niniejszym wykazie pominięto nazwisko Adama Chmielowskiego — Brata Alberta)

- Ablewicz Jerzy bp, 135
 Dell'Acqua A., 5, 6
 Adam Franz, 29, 30, 42, 46, 49
 Albert Barbolano bl., 122
 Alfons Liguori św., 190
 Alkamen, 159
 Angelico fra — Aniol Michał, 47, 51
 161
 Antoni z Padwy św., 104
 Apelles, 159
 Arciszewski Franciszek ks. C. M., 101
 Armółowicz, 166
 Augustin Melania (Paulina), albertynka, 124
- Badeni, 166
 Banaś Piotr, 95, 103, 113
 Bandurska Maria, albertynka, 72, 106, 109
 Bandurski Władysław bp, 215—216
 Bardasz Ferdynand, 152
 Basaraba Cecylia (Anastazja), albertynka, 88
 Baudiss Wojciech o. T. J., 14
 Baumscheidt Karl, 135
 Benedykt XIII, 199, 200
 Benedyktowicz Ludomir Ludwik, 13
 Bernard św., 185
 Bernard od Matki Bożej k. b., 177
 Bernardyn Realino św., 103
 Bernardyn z Sieny św., 103
 Bieda Pelagia (Wiktoria), albertynka, 140
 Bielak Anna, albertynka, 77
 Biskupscy, 64
 Blanc Karol, 158, 159
 Bochenkowa, 15
 Borczuk Antoni (Jan), albertyn, 130
 Bonawentura św., 200
 Borgiasz Franciszek św., 14
 Bosze Abraham, 25, 28
 Böcklin Arnold, 27, 28
 Böhm Seweryn, 10, 65, 66
 Brandowska, 72, 73
- Brandstaetter Roman, 52
 Brandt Józef, 10, 33, 36, 42, 44, 56
 Branicka hr. Konstantowa, 166
 Braun Kasper, 37
 Broczkowska Jadwiga, 11
 Bucniewicz Marian (Onufry), albertyn, 80, 102, 104
 Bukowska Józefa (Maria), albertynka, 106
 Buras Elżbieta, albertynka, 77
 Bürger, 27
- Car, 134
 Chelmiński Antoni (Wincenty), albertyn, 83
 Chelmoński Józef, 10, 13, 36, 56, 57—59, 60
 Chmielowski Zygmunt, 20
 Chmielowska z Borzysławskich Józefa, 12, 40
 Chmielowska z Kłopotowskich Maria, 10, 66—68
 Chmielowski Marian, 49, 63, 67
 Chmielowski Stanisław, 14, 63, 66
 Chmielowski Wojciech, 12
 Chojecka z Siemieńskich Klementyna, 22, 54
 Chojecki Stanisław, 32, 34, 38, 55, 56
 Chojnacki Bonawentura (Adam), albertyn, 98
 Cichoń Bonawentura (Katarzyna), albertynka, 75, 126
 Cornelius Piotr, 22, 31, 32
 Courbet Gustaw, 30
 Cycero, 159
 Czachórski Władysław, 36
 Czarniecki Stefan, 33
 Czech dr, 131
 Czechowicz Konstanty bp, 113
 Czapor Mateusz ks., 102
 Czuryło Hiacynta, albertynka, 77
- Dadlez Julian, 97
 Dadlezowa z Świętkiewiczów Paulina, 97